

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ КРАЇН СВІТУ

Юрій МОСКАЛЬ

Copyright © 2003

Суспільна проблема: якість підготовки майбутніх спеціалістів визначається особливостями структурних компонентів освітнього простору; особливо важливе значення має сфера фінансування вищих навчальних закладів; доцільна система грошової підтримки наукового середовища першопочатково зумовлює результат співпраці викладачів і студентів (матеріально-технічна база, програмово-методичне забезпечення).

Мета статті – проаналізувати особливості систем фінансування у різних країнах світу.

Сутнісний зміст. Здійснений огляд фінансових моделей вищої освіти провідних країн світу та країн, близьких Україні за економічним становищем; визначені пріоритетні напрямки першочергового матеріального забезпечення для повноцінного функціонування навчальних закладів; встановлені види систем фінансування ВНЗ, особливості спеціалізації діяльності навчальних установ залежно від регіонального та географічного положення країни.

Ключові слова: *система фінансування, освітня спеціалізація, держзамовлення, благодійні фонди, фінансова підтримка, держасигнування, самофінансування, освітня реформа, диверсифікація, трансферт.*

Порівняння сучасних систем вищої освіти показує, що переважна більшість вищих навчальних закладів належить до централізованих, коли держава сама ре-

гулює економічні чи політичні проблеми в управлінні ними. У різних країнах існує свій власний варіант розподілу витрат на освіту. Практики повного фінансування державних вищих навчальних закладів з держбюджету, так само як і діяльності приватних закладів лише за рахунок плати за навчання, наразі не існує.

Кошти на вищу освіту у провідних країнах розподіляють відповідно до потреб навчальних закладів (кількість абітурієнтів, науково-дослідницька робота, специфіка факультетів, кінцевий випуск). Темпи зростання фінансування вищої освіти однозначно визначаються успіхами економічного розвитку держави.

В економічно розвинених країнах освіту фінансують заможні та багаті люди. Вони проводять різні добродійні заходи – дарують землю, готівку, акції, тому для цих людей уряд та законодавство зменшує податковий тиск, заохочує їх до співпраці та гарантує їм шану і повагу у суспільстві.

Аналізуючи фінансові моделі вищої освіти, відзначимо, що децентралізація і демократизація вищої школи породжує такі проблеми:

- зменшення відсотку стипендій;
- зменшення державних замовлень у ВНЗ;
- комерціалізацію освітніх послуг.

Недержавний сектор вищої освіти у країнах Європи в останні роки розвивається значно динамічніше, ніж централізований. Більшість недержавних зак-

ладів часто змушені працювати у важких умовах. Адже, крім конкуренції на ринку освіти, існує проблема протекціоністських дій державного сектору освіти, якому відходять майже всі асигнування державних інвестицій [10]. Проте для студентів, котрі хочуть навчатися у престижних приватних ВНЗ є можливість використання різних видів позик для здобуття вищої освіти:

1. Комерційна позика – повернення основної суми з відсотками.

2. Державна позика – повернення основної суми без відсотків.

3. Страхова позика – термін і обсяг виплат залежить від прибутків після отримання диплому і початку праці [13].

На жаль, цей досвід Україна використати не може. Наш державний бюджет не в змозі забезпечити всіх бажаючих, які навчаються на платній основі, позиками. Сьогодні більше практикують отримання вищими закладами освіти асигнувань на наукові проекти і дослідження, підготовку і видання навчально-методичних посібників.

Щоб зміцнити роль держави у фінансуванні вищої школи європейські країни звернулись до експертів з цих питань й отримали такі рекомендації:

– державне фінансування має домінувати і включати безпосередньо передачу частини коштів у вищі навчальні заклади на їх поточну навчальну роботу і розподіл залишку на конкурсній основі під конкретні наукові та інноваційні проекти;

– субвенційні державні стипендії повинні призначатися меншій частині студентів, більшість має навчатися на державні позики з їх поверненням на вигідних умовах;

– студенти повинні відшкодувати частину витрат вищому навчальному закладу за навчання і податкові послуги із власних заощаджень;

– законодавча і податкова системи держави мають сприяти благодійницькій і неприбутковій діяльності у сфері освіти, скеровувати якомога більшу частину приватних ресурсів безпосередньо у вищу школу;

– необхідно звернути особливу увагу на здешевлення вищої освіти шляхом належного використання досягнень інформаційної революції [10, с. 33].

Слід зазначити, що раціональна участь студентів в оплаті частини свого навчання підвищить якість та ефективність системи вищої освіти, а також економічну частину витрат державних бюджетів. Для студентського механізму фінансування є найсприятливішим комбінований спосіб: частина засобів з державного бюджету як загальносуспільного зиску від вищої освіти доплачується закладові, а його індивідуальна частина – безпосередньо студентам, щоб вищий заклад освіти змагався за неї. Для того щоб традиційні методи державного фінансового регулювання не призводили до стагнації, кожна країна для себе знаходить більш прийнятний варіант раціонального фінансування. Питання фінансового забезпечення вищої освіти та сучасні проблеми економіки освіти країн світу розглянемо далі.

СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ АМЕРИКИ

Розвиток системи вищої освіти США в останні десятиріччя минулого століття характеризувався як позитивними, так і негативними тенденціями. Серед останніх найважливішим стало постійне зростання видатків на отримання освіти, що випереджають темпи інфляції. Так, у 1999 році платня за навчання у чотирирічних державних коледжах підвищилася на 4,4%, а у приватних – на 5,5% (при зрості споживчих цін на 3,4%) [1, с. 73]. Також погіршилася ситуація із наданням фінансової допомоги студентам. Стипендії як джерело допомоги поступово витісняються кредитами, частка яких у 2000 році становила майже 60% усієї фінансової допомоги студентам (у 1980 році – 41%). Збільшилися випадки, коли студент при закінченні коледжу заборговує за навчання до 20 тис. доларів.

При цьому загальний обсяг державної фінансової допомоги студентам щорічно

зростає і досяг у 1999 році 68 млрд. доларів. З 1980 року обсяг державної фінансової допомоги, що виділявся на одного студента повного курсу навчання, збільшився на 74%. Однак одночасно плата за навчання (з урахуванням інфляції) збільшилася, а доходи сімей у середньому підвищилися лише на 20% [1, с. 73].

Більшість університетів та коледжів США намагаються утримувати плату за навчання незмінною, проте це не дає змоги змінити загальну тенденцію зростання видатків. Збільшення притоку студентів та пожертвувань університетам також не допомагає: воно лише гальмує зростання плати за навчання, але не знижує її. Тенденцію такого зростання пояснюють багатьма чинниками. Представники державних коледжів відзначають вплив масштабнішого попиту на якісніші послуги, в т. ч. у сфері інформаційних технологій, та скорочення бюджетів закладу з початку 80-х років ХХ століття [17]. Існує також думка, що ця тенденція пов'язана із відсутністю в університетів схильності до ризиків та загальмованої реакції на ринкові імперативи.

У 2000 році гранти американських приватних фондів (загальна сума – 3,8 млрд. доларів) розподілялися таким чином: чотирирічна вища освіта – 35%, професійна освіта – 17%, початкова і середня освіта – 32%, наука і бібліотеки – 7%, інші – 9% [18]. Частка грантів для вищої освіти неухильно знижується (2000 р. – 8,8%, 1999 р. – 11,3%, 1994 р. – 14,0% від загальної суми грантів приватних фондів), а для початкової і середньої освіти – збільшується (2000 р. – 8,0%, 1999 р. – 6,0%, 1994 р. – 3,9%).

З часу заснування, у 1982 році фонд Атлантик Філантропіз вклав у сферу вищої освіти 1,3 млрд. доларів. На початку 2002 року керівництво фонду оголосило про намір відмовитися від програм підтримки вищої освіти і зосередити свою благодійну діяльність на підтримці знедолених дітей, дослідження в галузі біомедицини та охорони здоров'я. Скоро-

чення чи обмеження грантів для вищої освіти провели й інші благодійні фонди – Білл енд Мелінда Гейтс Фундейшн, Черітейбл Трасте та Ененберг Фундейшн. У 2000 році ці три фонди входили до десятки найкрупніших донорів сфери освіти. Наразі фонди все більше схильються до підтримки практичних ініціатив, що дають очевидні результати: наприклад, перевагу надають власне стипендіям для студентів, аніж фінансуванню наукових досліджень.

НІМЕЧЧИНА

Вища освіта в Німеччині безплатна та загальнодоступна. Майже всі вищі навчальні заклади державні та безкоштовні. Головна передумова економічного розвитку і зростання Німеччини – система якісної безкоштовної вищої освіти. Студенти сплачують лише послуги за проживання у гуртожитках, заняття у спортивних залах та харчування. Студенти з низьким рівнем достатку мають змогу отримати стипендію від уряду.

Всі навчальні заклади фінансуються, як правило, із державного бюджету. Крім держасигнувань кошти надходять із позабюджетних фондів, що формуються з різних джерел. Значною часткою є кошти Німецького наукового товариства, що відіграють важливу роль для розвитку і функціонування технічних закладів освіти, де вони складають 15–20% від бюджетних асигнувань. Засоби, що виділяють різні фонди і приватні установи, незначні, до того ж їх мало. Велику частину додаткових надходжень складають заощадження навчального закладу, що формуються із прибутків від колективного майна, відрахувань з позабюджетних джерел та ін. Ці кошти можуть використовуватися на науково-дослідні роботи, навчальні і соціальні потреби. Студенти, які навчаються у державних вищих закладах, мають змогу отримувати матеріальну допомогу з державного бюджету федерації – 32%, бюд-

жетів земель – 44%, від різних спільнот – 22%, в цілому близько 30% від загальної суми видатків на освіту [14]. Державні асигнування, що отримують ВНЗ, надходять до земельних міністерств освіти, яким підпорядковуються вищі навчальні заклади. Частка федеральних асигнувань у державному фінансуванні ВНЗ становить близько 10%. Решта надходжень у сферу освіти – кошти з державного бюджету земель. Істотна фінансова допомога надходить також від державних, приватних організацій та третіх осіб, що спрямовується на проведення науково-дослідних робіт. Фінансування, що необхідне для навчального процесу, здійснюється лише за рахунок державних асигнувань.

У Німеччині в системі фінансування існує певний розподіл функцій, які кожен бюджет зобов'язаний виконувати:

- базове фінансування ВНЗ беруть на себе землі;
- кошти третіх осіб спрямовуються суто для науково-дослідної діяльності ВНЗ;
- науково-дослідницькі центри ВНЗ отримують державне фінансування від різних організацій відповідно до встановленого правового регулювання;
- науково-дослідницькі установи федерального рівня фінансуються виключно федерацією;
- науково-дослідницькі організації земельного рівня фінансуються землею;
- дослідницькі інститути є також при ВНЗ і їх фінансування здійснюють промислові фірми та об'єднання в межах фінансових проектів [2].

Звичайно, у Німеччині є вищі навчальні заклади недержавної форми власності, проте їх мало і вони помітно не впливають на освітній процес. У державних закладах рівень освіти вищий і створені кращі умови для успішного навчання: бібліотеки, комп'ютерні зали, різні спортивні секції і проживання у комфортабельних гуртожитках. Кожен студент, котрий хоче працювати під час

канікул чи у вільний від навчання час, може підробляти у своєму навчальному закладі на кафедрі чи у науково-дослідницькій лабораторії. Недержавні кошти, які отримує освітній заклад йдуть на підтримку розвитку самого закладу і розширення наукової діяльності викладачів та студентів. Це спонсорські надходження від державних та приватних організацій, багатих людей, які вважають, що головний капітал людського життя – це освіта і наука, тому неухильно матеріально підтримують їх.

ВЕЛИКА БРИТАНІЯ

Коштами, які надходять у систему вищої освіти Великої Британії, опікується Міністерство освіти і науки, яке керує всією системою освіти. Додатковим джерелом асигнувань освітніх закладів є дослідницькі ради, діяльність яких координує спеціальний консультативний комітет, підпорядкований міністерству. Вони фінансують дослідження та навчання також і на післядипломному рівні, а позабюджетну частину фінансових надходжень складають плата за навчання і ті кошти, що отримує ВНЗ від своєї комерційної діяльності.

На сучасному етапі розвитку економіки проводиться реформа вищої освіти, що намагається реально вирішити питання фінансування навчальних закладів. Для цього перш за все необхідно:

- створити єдину структуру фінансування;
- організувати ради з фінансування вищої освіти в Англії, Шотландії, Велсі, які зможуть розподілити загальні фонди між ВНЗ для виконання як навчальної, так і наукової роботи;
- створити підрозділи якості підготовки в межах кожної ради з фінансування освіти;
- розвинути співпрацю між радами з фінансування вищої освіти задля вироблення загальних підходів до оцінки якості підготовки випускників ВНЗ;

— окрім державних джерел фінансування, ширше повинні використовувати і позабюджетні засоби як у державних, так і приватних ВНЗ [14].

Для втілення цих реформ у Великій Британії намагаються віднайти якісно нові джерела надходжень. Додатковий пошук позабюджетних засобів буде сприяти виробленню нових підходів в управлінні ВНЗ, хоча позабюджетні кошти мають лише доповнювати державні асигнування, а не замінити їх. Наука й освіта взаємопов'язані, тому фінансування науково-дослідних лабораторій та організацій визначається за результатами обстежень. У 1997 році створено спеціальну урядову комісію з питань збільшення фінансування університетських дослідів і розробок. В доповіді Національної ради з вищої освіти передбачалося перекласти фінансування поточних витрат на спеціалізовані вчені ради, але це може призвести до нових проблем, зокрема до дефіциту 100 млн. фунтів і втрати робочих місць. Отже, потрібно знайти раціонально новий вихід із ситуації, що склалася в організації фінансування ВНЗ та науково-дослідних організацій. Одним із таких заходів стало надання дозволу кожному вищому навчальному закладу впроваджувати часткову оплату за навчання студентів. Це допомогло зміцнити фінансовий стан ВНЗ і знайти кошти для проведення науково-дослідницьких робіт.

НІГЕРІЯ

Нігерія — найбагатолюдніша країна Африки, тут мешкають більше 130 млн. осіб. Фахівці вважають Нігерійські університети одними із кращих на континенті. Під час “нафтового буму” в 70-х роках ХХ століття до Нігерії почався значний притік коштів і ВНЗ отримали щедре фінансування. За останні два десятиріччя кількість студентів країни зросла увосьмеро (з 55 тисяч до півмільйона осіб). У 1999 році державна

фінансова підтримка на одного студента становила майже тисячу доларів США щорічно. Уп'ятеро зросла зарплатня викладачів (наразі професор отримує біля 10 тисяч доларів на рік) [1, с. 62–63]. Керівництво держави намагається зменшити центральний контроль над університетами та надати їм більшої автономії. Цю політику підтримує Світовий банк — найбільший донор освітньої системи Нігерії. Так, у 2000 році він надав уряду країни позику в 100 млн. доларів на підтримку та модернізацію університетів. Ці кошти допомогли отримати доступ до Інтернету, розробити навчальні програми, підготувати лекції та адміністративні кадри.

Зараз керівники ВНЗ країни направляють свої зусилля на те, щоб підняти стандарти освіти, привести до ладу навчальні приміщення та університетські містечка. За незалежними оцінками чверть випускників нігерійських вищих навчальних закладів не знаходять роботи. Введення плати за навчання (що має стати значним джерелом фінансування ВНЗ) викликає обурення у громадян, що приводить до страйків та заворушень.

ПОЛЬЩА

У період реформ вища освіта Польщі зазнала різних економічних зрушень, що негативно вплинули на фінансовий механізм сфери освіти. Сектор освіти став комерційним, брак бюджетних коштів призвів до появи і розвитку недержавної освіти. Бюджетні асигнування на вищу школу почали розподіляти на дві частини: дидактичні і наукові кошти. Дидактичні поділяються ще на двоє: першу, дидактичну частину отримують міністерства, які розподіляють ці асигнування ВНЗ, що їм підпорядковані, для підтримки навчального процесу на належному рівні (зарплата, витрати на навчання, стипендії тощо). Другу частину асигнувань отримує комітет з наукових досліджень, що сам розподіляє засоби для розвитку науки у ВНЗ [3; 4].

Подальший розподіл наукових коштів базується на ефективності використання державних асигнувань для наукових досліджень і розробок. Цим займається комітет наукових дослідів та розробок, що контролює весь фінансовий механізм, рівномірно і раціонально розподіляє надходження серед усіх науково-дослідницьких організацій методом конкурсного відбору. Розпорядженням Ради міністрів від 27 серпня 1991 року вищі навчальні заклади отримали право самостійно використовувати на необхідні поточні витрати кошти із позабюджетних джерел. ВНЗ вводять платне навчання, вартість якого встановлює ректор. Попри певний супротив, ці нововведення були необхідні, тому що вища школа занепадала, погіршувався фінансовий стан навчальних закладів, а бюджет через брак коштів був неспроможний забезпечити належне асигнування освіти. Інноваційні зміни допомогли підняти рівень фінансового забезпечення вищих навчальних закладів. При розв'язанні одних проблем виникли інші. Скоротилась безкоштовна освіта, збільшилась частка платних форм навчання. Польська національна освіта намагається ефективно працювати за нових умов, всіляко прагне брати приклад з розвинених країн світу у побудові і розвитку освітнього процесу. В результаті з'явилися нові, удосконалені джерела фінансових надходжень як з бюджету, так і з позабюджетних фондів.

Державний бюджет виділяє близько 45% асигнувань науковим закладам на розробку науково-дослідницьких програм та проектів. Щоб отримати ці кошти вищий навчальний заклад проходить конкурсне фінансування, яке поділяється на:

– *власні кошти* – вимоги дуже високі і грант отримує один із чотирьох ВНЗ; сюди надходить 15% повної суми, яку виділяє державний бюджет;

– *цільові* – замовник фінансує половину проекту, або 100%, якщо збільшилась вартість замовлення з довільних причин;

– *замовні* – замовником є міністерство, тоді кошти отримує науково-дослідницька організація повністю для проведення цих досліджень.

Фінансові важелі вищої освіти Польщі порівняно з Україною показують, що проблеми їх вельми схожі. Найважливішою передумовою реформування цієї галузі є економічно сформована, незалежна від усіх національна система, яка на соціально-культурному рівні здійснить ефективні й необхідні зміни та допоможе виявити цілком нові підходи у фінансуванні вищої освіти. Проте бюджетне скорочення асигнувань на вищу освіту негативно впливає на якість навчання та не дає змоги впроваджувати інноваційні технології. Головним чинником реформування вищої школи України має стати належне матеріально-фінансове та науково-методичне забезпечення освітньої галузі, що спричинить зростання культуротворчого потенціалу національної системи освіти, який не поступатиметься рівню передових країн світу.

РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ

Однією із найбільш актуальних і гострих проблем перехідної економіки Росії є фінансування вищої освіти. Ця проблема пов'язана із послідовним скороченням у бюджеті країни частини видатків на неї. Розрахункова потреба у бюджетних надходженнях набагато вища, аніж та, яку виділяє федеральний бюджет.

Освіта Російської Федерації переважно державна, тому основа її функціонування – діяльність федеральних, регіональних та місцевих бюджетів. Фінансовий механізм є багатоканальним і кожен бюджет відповідає за певну частину у фінансуванні закладів освіти, що приносить свої позитивні результати. Централізована система фінансування ВНЗ – це чи не єдине джерело стабільності системи вищої освіти. Федеральний бюджет фінансує підготовку спеціалістів,

регіональні і місцеві оплачують комунальні платежі, збагачують матеріально-технічну базу навчального закладу. Якщо освітній заклад готує спеціалістів місцевого значення, то поточні витрати на навчання бере на себе місцевий бюджет.

Досліджуючи вищу освіту Росії, можна сказати, що всі ВНЗ у 1997 році були профінансовані лише на 80%. Повністю були забезпечені лише такі статті витрат: виплата заробітної плати, соціальні виплати, стипендії, а проблема погашення комунальних платежів залишилася відкритою. Фінансування за т. зв. "захищеними статтями" призвело до того, що освітні заклади забезпечувались бюджетним фінансуванням на 20% менше від фактичної потреби. Однак реальний обсяг потреб у коштах набагато більший за реальні надходження. До того ж витрати, пов'язані безпосередньо з матеріально-технічним забезпеченням, скоротилися на 8% від загального обсягу надходжень [7, с. 16]. У результаті недофінансування визначились деякі чинники, що зумовлені дефіцитом бюджету:

1) планування фінансування здійснюється від плану видатків попереднього року, фактичний рівень якого щороку зменшується;

2) нараховується фактичне зростання інфляції і не індексуються витрати на утримання основних фондів у співвідношенні з ростом цін і тарифів;

3) фінансування здійснюється за лімітами, що складають менше 80% від затвердженого бюджету;

4) надходження бюджетних засобів у вищу освіту організується щомісячно, тому надходження прибутків у бюджет приводить до нестабільного і несвоєчасного фінансування освітніх закладів [16, с. 176].

Критичний аналіз зазначених чинників дає змогу запропонувати інноваційні кроки у фінансовий механізм, котрі передбачають:

– раціональний розподіл виділених бюджетних засобів між освітніми закладами;

– створення нових умов для залучення додаткових джерел фінансових ресурсів;

– виділення бюджетних асигнувань за принципом повного забезпечення фінансового функціонування освітнього закладу.

Структура фінансування вищої освіти Російської Федерації поділяється на:

1. Засоби бюджетів (федеральні, регіональні).

2. Позабюджетні засоби (спонсорські фінансові вкладення, оплата різних освітніх послуг, плата за навчання), покриття яких здійснюється за рахунок коштів населення, фінансових засобів, отриманих за кредитами і позиками.

3. Змішані засоби (сюди входять як позабюджетні, так і бюджетні) галузей міністерства, які фінансують підвідомчі професійні освітні вищі навчальні заклади [5, с. 18].

Вирішення соціальних проблем освіти привело до того, що більша частина бюджетних асигнувань йде не на розвиток освіти в цілому, а лише окремих її складових.

Тому, аналізуючи діючу систему фінансування вищої школи Росії, можна визначити її неефективні аспекти:

а) розподіл бюджетних засобів за статтями бюджетної класифікації, дотримуючись принципу цільового використання, не дає змоги здійснювати маневрування ресурсами;

б) збільшення контролю за витратами бюджетних засобів веде до необхідності звітуватися перед фінансовими органами у використанні коштів, що обмежує самостійність освітніх закладів;

в) фінансова структура містить багато проміжних ланок, які гальмують рух фінансових потоків.

Розробка нових схем використання бюджетних асигнувань допоможе, на наш погляд, виявити найважливіші напрямки, які потребують першочергової фінансової підтримки. Безумовно, при дефіциті бюджетних асигнувань потрібно ставити питання про підвищення ефективності використання цих засобів: виявлення і залучення нових джерел фінансування, розробку інноваційних

економічних проектів, використання матеріальних ресурсів, які вже є. Слід також удосконалити схему витрат на різні потреби, створити і втілити у систему освіти нові фінансові механізми, які допоможуть результативно налагодити фінансовий процес функціонування вищого навчального закладу.

В номінальному вираженні витрати із держбюджету на освіту у зв'язку з інфляцією в останні роки різко зросли, але їх частка в загальних витратах держбюджету до величини національного прибутку помітно зменшилась. У Росії на освіту надходить 3,4% від валового внутрішнього продукту. Якщо порівняти ці дані з Великою Британією (5,3%), Німеччиною (5,4%), то Росія за витратами на освіту відноситься до високорозвинених країн. Реформаторські дії управлінців Російської Федерації змінили фінансову структуру системи освіти, у результаті чого знизилася частка витрат з федерального бюджету і збільшилася – із місцевих.

Регіональні бюджети виділяють засоби на забезпечення власних систем освіти. Одним із найважливіших завдань регіонального рівня централізованого бюджетного фінансування є з'ясування необхідного розміру видатків на основі нормативів цих регіонів. Останні ще не досконалі, тому процес фінансового забезпечення проходить за поточними витратами. Потрібно передусім максимально об'єктивізувати розмір середніх і поточних витрат на окремій території, щоб повною мірою профінансувати їх.

Для покращення роботи регіональних та місцевих вищих навчальних закладів треба змінити систему державного замовлення. Регіональним (місцевим) замовником є як державні, так і муніципальні підприємства, організації, які підписують договір з ВНЗ і надають студенту засоби для навчання, з подальшим працевлаштуванням. Бажано, поряд із прямим фінансуванням, надати змогу розширювати і залучати додаткові джерела прибутків ВНЗ. У законодавстві Росії визначились нові статті надходжень:

- платне навчання;
- здача в оренду об'єктів власності;
- надання різних освітніх послуг;
- створення ВНЗ комерційних організацій і прийняття безпосередньої участі у їхній діяльності;
- одержання регіонами трансфертів від федерального бюджету.

Уряд Росії намагається допомогти ВНЗ, які мають недостатні кошти для покриття основних витрат, надаючи їм фінансові трансферти. Прибутки, отримані у результаті надання освітніх послуг ВНЗ, утворюють фонд фінансових ресурсів, куди надходять близько 20% позабюджетних асигнувань, що є вагомою часткою допомоги для недофінансованих поточних витрат.

Фундаментальними чинниками формування фінансових механізмів вищої освіти має стати законодавча база бюджетної та податкової політики. Вона передбачає:

- 1) надання ВНЗ регіональних пільг (податки, комунальні послуги) як умова реалізації тих чи інших запитів та потреб регіональних органів;
- 2) введення податкових пільг інвесторам і меценатам, які вкладають кошти у розвиток середньої та вищої освіти;
- 3) збільшення пільг студентам, впровадження кредитної системи для навчання у вищому навчальному закладі.

ВИСНОВОК

Закордонний досвід свідчить, що освітня реформа – один з найбільших пріоритетів державної політики у суспільствах з перехідною економікою. Відсутність змістовної та дієвої реформи освіти на перехідному етапі може призвести до стагнації суспільства. У провідних країнах світу систему освіти вважають основою економічного поступу країни, а тому ставляться до неї як до ключової інвестиційної галузі духовного виробництва. При цьому особливо важливо вдало реорганізувати сферу вищої школи, адже зрозуміло, що швидше й успіш-

ніше з економічної кризи виходять ті країни, які надають пріоритетного значення розвитку освіти та розширюють можливості громадян в отриманні вищої освіти.

Однією із реформаторських дій в Україні може стати:

1) прийняття нової соціально-культурної доктрини розвитку національної освіти [15];

2) збільшення державних витрат на вищу освіту, зменшення оплати вищої освіти студентами;

3) максимальне урізноманітнення джерел фінансування гуманітарної сфери суспільства, зокрема:

– приватний сектор освіти повинен фінансуватися і підтримуватися державою та урядом;

– кожен вищий навчальний заклад зобов'язаний збільшити свої освітні послуги для зміцнення власного позабюджетного фонду;

– треба негайно реформувати управлінську структуру ВНЗ, позбутися зайвих прошарків керівного апарату, який не впливає на процес творення науки та освітнього простору, а створює додаткові перешкоди у вирішенні соціально-економічних проблем;

– спростити всі управлінські оргструктури до схеми “замовник – виконавець” й у такий спосіб уникнути безлічі бюрократичних перепон на шляху позитивних змін.

За обсягом надходжень у вищу освіту можна визначити рівень економічного та політичного розвитку країни. Стійкий поступальний розвій суспільства можливий за умов реалізації інноваційного потенціалу точок зростання в усіх сферах його життєдіяльності, які й мають стати пріоритетними у державотворенні. Від економічної політики, яку проводить держава та уряд, її ефективності безпосередньо залежить рівень вищої освіти, її розвиток і процвітання.

1. Актуальные проблемы экономики образования // Экономика образования. – 2002. – №5. – С. 57–87.

2. Берхорн Г. Высшее образование в Германии. Структура и система финансирования // Вестник Московского Университета. – Серия 6. – 1995. – №6. – С. 47–55.

3. Василюк А. Реформи освіти у Польщі // Шлях освіти. – 1999. – №2. – С. 25–27.

4. Василюк А. Реформування професійної освіти в Польщі і Україні // Освіта і управління. – 1999. – Т.3, №1. – С. 13–18.

5. Воронин А.А. Региональные аспекты финансирования системы высшей школы // Финансы. – 1996. – №11. – С. 18–20.

6. Воронин А.А. К вопросу улучшения финансового положения системы образования // Финансы. – 2000. – №7. – С. 16–18.

7. Воронин А.А., Беляков С. Вопросы совершенствования финансирования высшего образования // Финансы. – 1998. – №9. – С. 15.

8. Грошин В.И. Источники финансирования образования // Педагогика. – 1995. – №2. – С. 10–14.

9. Грошин В.И. Источники финансирования образования // Педагогика. – 1996. – №5. – С. 33–36.

10. Корсак К.В. Світова вища освіта. – К., 1997. – 357 с.

11. Масвин В.В. Финансовые механизмы образования на муниципальном уровне // Педагогика. – 1995. – №6. – С. 36–40.

12. Москаль Ю. Плекання молодих фахівців – пріоритет поступу науки у ХХІ столітті // Технологія інноваційного пошуку в системі вищої освіти: Збірка матеріалів до Другої регіональної науково-методичної конференції. – Тернопіль: Економічна думка, 2003. – С. 112–113.

13. Оршак Л.В. Финансові моделі вищої освіти європейських країн // Економіка освіти: Збірка наукових праць НДЦ “Економіка вищої освіти” НДІ Вищої освіти АПН України. – Т.1. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – С. 85–92.

14. Чурьянов Ю.Д. Финансирование вузов. Опыт некоторых зарубежных стран // Вестник Московского Университета. – Серия 6. – 1995. – №4. – С. 33–44.

15. Фурман А.В. Соціально-культурна доктрина розвитку національної освіти в Україні // Освіта. Спецвипуск. – 1998. – №19. – 11–18 березня. – С. 2.

16. Щетинин В., Хроменков Н., Рябушкин Б. Экономика образования. – М.: РПА. – 1998. – 305 с.

17. Schmidt P. State spending on student aid has surged in recent years // The chronicle of higher education. – 2002. – №33. – P. 28.

18. Pulley J. Crumbling support for colleges // The chronicle of higher education. – 2002. – №29. – P. 28.

Надійшла до редакції 10.02.2003.